

Ժ.Բ. ՏԱՐԻ - ՆՈՐ ՀՐՁԱՆ.

1938

— U. ፭፻፲፯ —

8th 4

ԻՎԲԱԳ-ԲԱԿԵՆ

W U G S O G H K D U G O G

Կարելի է այս վերնազրին տակ ամփոփել ինչ որ առաջարկուած է Զեկուցումի «Եկեղեցական ծխական խնդիրներ» բաժինին վերջին երկու (Գ. և Գ.) հատուածներուն մէջ՝ ի մասին եկեղեցական խորհուրդներու և սրբազն արարողականց և պաշտամունքի միջոցին կատարուած Ս. Գրական և հայրախօսական ընթերցուածներու առթիւ մտածուած բարեփոխութեանց, և մեր նկատողութիւնները անոնց նկատմամբ:

կեղը. Յանձնափողովը զրութիւններ ստացեր էր (խորհրդահայ) Թեմերէն որոնք անհրաժեշտ կը նկատէին համառօտել խորհրդութիւններու արարողական մասերը, այսինքն խորհրդակատարութեանց ծէսը, ոմանք մատնանշելով նոյն իսկ կրնատուելիք հատուածները: — Որպինետեւ այս գերլինները որոշապէս չեն նշանակւած Զելիցումին մէջ, կարելիութիւն չունինք անշուշտ հանգամանարէն արտայայտուելու այստեղ աննոց մասին. բայց կընանք ընդհանուր առմամբ ըսել թէ, եթէ կ'ակնարկուի մասնաւորաբար Մկրտութեան, Զեռնաղբութեան, Պսակի, եւայն միջոցին կատարուած արարողութեանց եւ ընթերցուածներուն, գժուար է, կը կարծենք, անոնց մէջ ցոյց տալ մատեր, զորս կըօնական երկիւղածութիւնը պիտի ուղէր աւելորդ կամ անյարմար համարել հոգեւորական եւ նոյն իսկ պատշաճութեան տեսակէտով: Թոյլ կուտանք մեզի ըսել, եթէ կայ Խորհուրդներուն առթիւ գործադրուելիք բարեկարգութեան որ և է կարիք (և կայ արդարեկ), զայն պէտք է վնսուել ո՛չ թէ ծէսին կամ ընթերցուածներուն մէջ, այլ զանոնք կատարողներուն կերպին ու անոնց ներկայ եղողներուն վերաբերմունքին մէջ: Եղր զգածուած սրտով և հոգով մատակարարուին խորհուրդները, երբ ժողովուրդը պատկառանքով և լըլմիտ զգացմամբ հետեւի թէ ծէսին և թէ կարդացմունքներուն, քանի մը վայրկեանի կամ կէս ժամու երկարութիւնը աղկուօրէն տպաւորիչ միայն կընայ ընել նուիրական կատարողութեանց բովանդակ մանրամասնութիւնները, որոնք ամէնքն ալ արդարէն, թէ իրեւ խօսք և թէ իրարկ որ և է կերպով իրազործելի արտայայտութիւն, մաքուր ներշնչումէ բղիածեն գերազանցապէս: — Տեղն է հոս դիսել տալ թէ մեր ինչպէս ժամակարգութեան նոյնպէս և խորհրդակատարութեանց մէջ սրտապրաւ առանձնայատիլութիւն մը կայ, որուն արժան է մտադրութիւն դարձնել: Ոչինչ դիպուածական կը գտնես անոնց մէջ, ոչինչ՝ ափյափոյ: Մէն մի ժամերգութիւն, մէն մի խորհուրդ

պարզումն է մեծ զգացումի մը կամ մտածումի մը, որ կը սկսի իրեկ փթթու-
մով մը, և կը շարունակուի զգացումի յառաջատուական շարժումի մը մէջ մին-
չեւ որ կշռաւորուած խօսքի, երդի եւ խորհրդական շարժուած քններու ներդաշ-
նակութեան մէջէն, կարծես հետզինետէ հասունցած, դուրս կուգայ իմաստը,
հոգին վրայ յաւէտ բարոյացուցիչ ներգործութեամբ մը:

Քիչ մը մտամիտի ուշադրութիւն բաւական է արդարիկ ըմբռնելու համար
թէ ժամերգութեանց իւրաքանչիւրին մէջ ի՞նչպէս, մեղմիկ բայց յստակ գծագրու-
մով մը, զիշերային, տառաօտեան, արեւազալի, միջօրէի, երեկոյեան պահերուն
ճամբէն, այսինքն կեանքին հետ քայլ առ քայլ ընթացքով մը, հետզինետէ կը
բացուի կը քակուի Աստուծոյ եւ մարդուն, այսինքն նոյն այդ կեանքը պար-
զեղին եւ ստացողին միջեւ առընչութեանց խորհուրդը, անփորձ՝ խաղաղ՝ աշ-
խատալից և ներոյժ նոդիի մը հանգրուանէ հանգրուան անցքը ցուցնելով հաւատ-
քով եւ յուսով լուսաւորուած դժուար բայց հաճոյական այն շաւիղին մէջէն, որ
քրիստոնէական սիրոյ կեանքին է ինքնին, ըմբռնելու համար թէ Ս. Պատարազի
ծէսին մէջ ի՞նչ զմայլելի կարգաւորութեամբ կը ներկայացուի Աստուծոյ առ
մարդն էլքին եւ մարդուն առ Աստուծ ելքին փրկարծական զաղափարը,
աստուծածային յայտնութեան, մարդեղութեան, աւետարանական եւ վարդապե-
տական ուսուցման, սրբազործութեան եւ հաղորդութեան խորհրդական պատ-
կերներու եւ եղելութեանց անընդիլական շարքի մը մէջ:

Մինոյնն է որ երեան կուզայ, ներելի պիտի ըլլար ըսելի որոշակի
կերպով, Մկրտութեան, Պատկի, Զեռնադրութեան և միւս խորհուրդներուն կա-
տարման միջոցին, ուր ամէն ալօթք, ամէն օրններգ, մաղթանք, ընթերցուած
և արարողութիւն, իրենց սարօքը, իրենց անառարկելի տեղն ու իմաստն ունին,
զերազանց պատշաճեցումով շաւզահիւսուած, ինչպէս խոր ըմբռնումով և նըրա-
զած ճաշակով յլացուած շէնք մը, ուր մէն մի մասն է այնքան յարմարագիր
եւ վայելուչ, որ փոքրիկ փոփոխութիւն մը պիտի եղծէր խանգարէր ընդհանուր
կարգն ու զեղեցկութիւնը, անիմանալի գարձնելով անոր ծնունդ տուող ողին:

Մկրտութեան, Պատկի, Զեռնադրութեան եայլն ծէսերուն, ալօթքներուն
եւ ընթերցուածներուն մէջ, արդարեւ, ըստ իրենց կարգին, այնքան ընականոն
խորհրդաւորութեամբ կը զգացուի մարդուն վրայ իր մարմաւական գոյութեան մէջ
կայացած հոգեոր սրբացման, երկու սիրտերուն օրնուուած միացմամբը կազմուած
ընտանեկան երջանկութեան և հոգեոր կոշտուի նուիրազործութեամբ փառաւոր-
ուած աստուածային ծառայութեան խորհուրդը, որ անկարելի պիտի ըլլար տարը
մը կամ տառ մը պակսեցնել անոնց մէջէն կամ միւսէն, առանց տկարացնելու
զանոնք ոգեստու բարձր սերշնչումին ոյժը:

Կը յիշեմ Մկրտչական պատականող հայ քարոզիչ մը, որ չայ եկե-
դեցույ Մկրտութեան խորհուրդը քննադատելու համար փորձած ըլլալով զրբոյկի
մը մէջ նախ վերլուծել Մաշտոցին այդ մասին պատկանող ալօթքներն ու արա-
րողութիւնները, իր եղրակացութեան մէջ՝ իր ձեռքովը թակարդն ինկած որսի
մը երեւոյթն էր առած. զամանդի չկարենալով ընդդիմութանել անոնց իմաստի
վեհութեան և ճշմարտութեան, կը վերջացնէր իր խորհրդածութիւններն՝ ըսելով.
«Թէէն, ինչպէս կը տեսնէք, արդար սքանչելի են այդ բոլորը, բայց զործնա-
կանին մէջ ընաւ արժէք չունին անոնք, վասնզի այդ խօսքերն ու ծէսերը, զի-

բենք կատարողներուն կամ արտասանողներուն շրթանց վրայ և ձեռքերուն մէջ և վայելողներուն աշքին առջև մեռեալ տառեր են այսօրւ և կը մէջըերեմ այս տողերը, ոչ առսնց վիճակու անշուշտ, մեր հակառակորդին միջոցաւ նոյն խել ըստեր համար թէ բարեկարգութեան կարիքը ոչ թէ Խորհուրդներուն և անհնց կատարումին, այլ անսնց կատարիչներուն և ընկալուչներուն մէջ պէտք է փենտուել: — Կարդացէ՞ քահանայի ձեռնադրութեան ինչպէս եւ վարդապետական գաւառանի օրնուութեան հրաշալիօրէն հոգեցունչ աղօթքները, վերծանեցէք Պատիկի խորհուրդին ընթերցուածները, օրնուութիւնները, և երկլեզած ուշադրութեամբ դիտեցէք արարողութեանց սրտառուչ զնացքը, նոյնպէս Մկրտութեան եւ միւս Խորհուրդներունը, եւ, եթէ կը պահէք ձեր հաւատքին լըմուութիւնը, պիտի չգտնէք անսնց մէջ փոփոխութեան պէտք զգացնող բառ մը, կէտ մը. այնքան զգացուած և հասկցուած կշուագառութեամբ և ներշնչուումով յօրինուած են անսնք պգնորանս հոգւոյն ըլմպած մեծ հովներէ: Ըմբռներու համար թէ այս այսպէսէ, պէտք է մօտենալ անսնց ոչ թէ արկելեան բարօպի, որ, դժբախտաբար, արտաքին և տարամէտ ազգեցութեանց տակ, շատ տեղ և հետզինտէ չէ կրցած պահել կրօնական իրաց և եկեղեցական ծէսերու հանդէպ հին գարերուն մէջ սերտի պարտադրուած լըութիւնը, այլ արևմտեան ովուզ, որ ժողովուրդին կրթութեան և հասարակական դաստիարակութեան տարրերէն մին դարձուցած է կարծես կրօնական պատկառանքի շուքն ու չնորիքը: Առոր համար է որ երբ ներկայ կը գտնուիք Լատին կամ Անկիֆան պաշտամունքի կամ խորհրդակատարութեան մը, աղօթասացներու և աղօթաւորներու հանդարտ, ինքնամփոփ, լուրջ արտայայտութիւնները և արարողութեանց անալյմուկ և կանոնաւոր ընթացքը, թէ խել չունենան արևելեան ծէսին մեծավայելուչ վիճութիւնը, միտքը փոփոխութեանց կամ բարեկարգական կամէութիւններու չեն տանիք բնաւ, այնքան անների և տպաւորիչ կ'երեկին անսնք իրենց ամբողջութեանը մէջ:

Ընդունինք. բարեկարգութեան տեսնչը պատրանք մըն է յաճախ, որմէ ամենէն առաջ կ'ազդուին սի հաւատոյս» վարեկարազի զգացողութիւնները: Եկեղեցւոյ Խորհուրդներու բանական և արարողական կազմին ներելի չէ մօտենալ քնար այդ ոգլով. անոնք միներն են մեր հաւատքին շէնքին. անոնց վրայ կամարաւորուած սրբարաններուն մէջ այժմեան հաւատացեան եւս պէտք է ա'յնպէս ելեմուտ ընէ եւ տոգորուի հոգեռական նոյն այն ներգործութեամբ, որքան անոնք — մեր պատուական նախնիք — որնցմէ մեզի փոխանցուած է մեր կրօնական կեանքին ժառանգութիւնը:

Խորհուրդներուն վերաբերմամբ թելաքբուած բարեկարգական նկատութեանց մասին ա'յս է մեր ատեռութիւնը։ Համամիտ ենք, սակայն, «Արքա-
զան արարողութիւնք» անուան տակ մատնանշուածներուն արթի ըսուածնե-
րուն։ Ատոնք են Մաշտոցին մէջ գեռ պահուած կարգ մը արարողութիւնները,
որոնցմէ Ձեկուցումը կը յիշէ ծանր հիւանդաց, գժուարածին կնոջ, այսահար-
ներու և լուսնոտներու, պատանիի մազերու առաջին սափրումի համար սահմա-
ներու և լուսնոտներու, պատանիի մազերու առաջին սափրումի համար
համար կանոնները։ — Խնչպէս նոյն հատուածին մէջ կը յիշուի, բացի ատոնցմէ-
նուած կանոնները։

որհնելու կանոններ, որոնցմէ ոմանք բոլորովին դադրած են արդէն գործադրուելէ եւ չկան այժմեան Մաշտոցներուն մէջ, այլք, կան ինչպէս ձեռագիր հին նոյնպէս եւ մասնաւոր տպագրութեամբ (զոր օրինակ ի Կալկաթա) հրատարակուածներուն մէջ, և ուրեք ուրեք միայն կը գործադրուէին: Խսկ մեր ներկայ (Ելմիածին, Երուսաղէմ, կ. Պոլիս տպագրուած) Մաշտոցներուն մէջ գեռ պահուած այդ կարգի կանոններէն շատեր ես, ինքնին և պարագայից բերմամբ, անգործադրելի դարձած են արդէն: Այնպէս որ, եթէ բառը շատ չէ՝ Բարեկարգութիւնը եղած կատարուած է ահա անոնց նկատմամբ. խսկ մնացողներուն մասին եւս տակաւին կարելի է կարգութեամբ մը անօրինել, ձեռագիր Մաշտոցներու բաղդատական ուռումնասիրնեւթենէ մը վերջ:

Երկրորդական, եւ իրենցմէ շատերը հանգամանքներու դասաւորմամբ ծնունդ առած արարողութիւններ են ասոնք, եւ իրենց մասին չարժեր մանրանկատ խստապահանջութիւն:

Կուգենք դիմել միայն թէ Հեթանոսական սովորութեանց գրոշմար, որոնցմով Զեկուցումը անցողաբար կը խարցանէ զանոնք, ճիշտ բացատրութիւն մը չէ բնաւ, և արդար ալ չէր որ Եկեղեցական Մարմին մը այդպիսի որակումով յատկանչէր քրիստոնէական բարեպաշտութեան մէջ մինչեւ երէկ և մասամբ նաև ցայսօր երկացած այդ անմեղ գործողութիւնները: — Զեկուցումին յառաջ բերածներուն և անոնց վրայ մեր ևս աւելցուցածներուն մէջ զոնէ, ոչինչ կայ արդարեւ որ հմայութեան կամ մողութեան վերաբերեալ արարունքներու նըշմարը ցուցնէ իր վրայ: Ասոնցմէ դուրս, թերեւ կան ուրիշ քանի մը բարեպաշտական գործողութիւններ — ինչպէս մասունքով խաչիանզիստ, նարօտ կապել, և այն (և դեռ ուրիշ շատեր՝ Լատինաց և Յունաց մէջ մանաւանդ) որոնք այդպիսի նշմարներու պատրանքը կուտան ստուգիւ: բայց արժան է զիտնալ թէ ատոնք ամէնքը քրիստոնէութեան մէջ կը կատարուէմն սցոծօլիզւ իմաստով և ոչ թէ հոգեկան ուժականութեան արժէքով, ինչպէս կ'ըլլար հեթանոսութեան մէջ: Զեկուցումին և մեր նշանակածները յանպիսի գործողութիւններ են, որոնք կը բացատրուին կամ կրօնական զգացմամբ, կամ հանգամանքներու և պարագայից նկատառմամբ, և կամ Ս. Գրոց հետևողութեամբ: Այսպէս, հիւսնդներու (լուսնուտ կամ այսահար) վրայ կատարուած աղօթքը հասկնալու համար պէտք չկար մինչեւ հեթանոսական թլացքներու կամ բժժանքներու խաւերը խառնելու, երբ Աւետարանով և նոր կոտակարանով կարելի էր մեկնել զայն: Եւ յետոյ, ի՞նչով կը նուազէր քրիստոնէական զգացման սրբութիւնը, եթէ երկունքի տառապանքին մէջ զալարուող կին մը — որուն Յիսուս խսկ կ'ակնարկէ իր վերջին կտակին մէջ — լսէր կրօնքի խորհրդաւորութիւններէն եկած սատեսակ կադրերիչ ձայն մը. «Ճնորհնեա և ծննդականիս այսմիկ հանդարտութեամբ և առանց վասառ հասանել ի ինդրութիւն, և ամենայն տանց հաւատացելոց անիլ և բազմանալ ի փառ տէրութեան քոյ»: Այս բառերուն ո՞ր մէկէն դուրս կուզայ դիցակրօն բարքի հուա: «Նորոց սակրումաճի ծէսն անզամ, որ ուխտաւութական դիտումի մը վերջամնացութիւնը միայն կրնայ ըլլալ մեր մէջ, կրնայ արդարացուիլ նոյն ինքն Առաքեալէն գործադրուած բարեպաշտական սովորութիւններով: Արմաիք, շեղ, կալ, նաւ, տուն և այլն օրնելու ծէսերը, կ'ենցադական և առանցին բարեպաշտութեան այդ անմեղ և նոյն խսկ անոյշ սովորոյթ-

ները, նոյնպէս, ոչ մէկ կերպով հեթանոսական, մարդկային են զերազանցապէս, կեանքի բարութիւնները կրօնական նուիրագործութեամբ սրբացնելու ըզգացումէն ծնունդ տուած, ինչպէս արտօրհնէքը կամ անդաստանը և տնօրինէքը, որոնք կը շարունակուին ցարդ, տառջին՝ լայնօրէն եղանակաւորուած ձեւով, և երկրորդը՝ պարբերական կիրառութեան վերածուած։ Գալով ջրնոր, նորածին մանկանց և մեռելոց չուր օրինելու կանոններուն, անոնց մէջ պէտք է տեսնել մաքրութեան վերաբերմամբ զգուշաւորութիւն մանաւանդ, իրեն որդ հանրային առողջապահութեան, որուն պահպանութեան հոգը մաս կը կազմէր ի հնումն կրօնական իշխանութեան իրաւունքներուն։ — Այսպէս կամ այնպէս, պէտք է, առանց կոյր ձևանալու անշուշտ, լուրջ ըլլալ գարերու կեանքով վաւերագործուած կրօնական աւանդութեանց և սովորոյթներու հանդէպ. շնարուիլ պատահական նմանութիւններէ, և չշփոթել քրիստոնէականը հեթանոսականին հետ, բայց մանաւանդ՝ բարեկարգական մտեանդութենէ սարուած՝ չքրիստոնէական տեսնել ամէն կոյմ. պիտի թոյլ տամ ինծի ըսել նոյնիսկ, լայնախոն լինիլ և չզայթակղիլ բնաւ եթէ երբեմն երբեմն հաստատուի իսկ հին հաւաափի պարդ և անմեղ տարբերու զոյութիւնը նորին մէջ, այն մտածումով թէ կրօնքը, իրեւ հոգիին ամենէն բնագրական և բարձր զզացումը, ինչ ինչ պարագաներու մէջ նոյն ազգումներով է որ կը խօսի ինչպէս նախնական մարդուն նոյնպէս ամենէն քաղաքակրթուածին, հակառակ պարագային, ինչպէս Եզուկիթ միսիոնար մը փորձուեցաւ կարծել առաջին անգամ Մայրագոյն Արեւելք այցելած ատեն, սատանային խայը պիտի համարէինք՝ տեսնելով որ ծաղկը, լոյսը, ջուրը, խունկը, ևայլն, որոնք մեր պաշտամունքին տարրերէն են, նոյնութեամբ կը զտնուին նաև կուապաշտականին մէջ։

Մաշտոցէն վերջ ձաշոցի պարունակութեան մասին եւս կրճատումներ կ'առաջարկէ Զեկուցումը. եւ, պէտք է խստովանիլ, աւելի քան բանաւոր է այս. — Եկեղեցական ամենօրեայ ընթերցուածներուն այդ մտաեանը, ինչպէս կ'երեւի հին ձեռագիրներու բաղդատութենէն, ժամանակի ընթացքին ենթարկուած է ալիներև փոփոխութեանց, տեղի տալով յաճախ յաւելումներու և երեւմն թերեւս նաեւ զեղումներու. Առ ի չզոյէ մատենազրական տուեաններու, կարելի չէ տակաւին ըսել թէ ինչ եղած է այդ փոփոխութիւններուն պատճառը. Եկեղեցական իշխանութենէն բղած կանոնական տնօրինութիւններ, անհատական նախանձայուղութիւն թէ տեղական հանգամանքներ, Ամենէն հաւանականը կը թուի այս վերջինը: — Արդարեւ զոյութիւն ունեցած են մասնաւոր ձաշոցներ, զոր օրինակ Երուսալէմականը, որ վաղնչական է ժամանակի տեսակէտով և իր կազմութեամբ ևս ունի հիմնական նմանութիւններ ընդհանրական Եկեղեցւոյ հին ձաշոցին հետ. Այս ձաշոցին մէջ, տօնական զիխաւոր օրերուն, Աւագ շաբաթի, Զատկի, Համբարձման, Հոգեգալստին, Ծննդեան, Աստուածածնի վերաբիտման տօներն ևայլն, զոր օրինակ, այդ օրերու տնօրինական յիշածնի վերաբիտման տօներն ևայլն, զոր օրինակ, այդ օրերու տնօրինական յիշածնի կապուած Սուրբ Տեղեաց մէջ կատարելի յատուկ ժամերգութիւններ կան և ըստ այդմ նաև ընթերցուածներ, աւելի ճոխ պէսպիսութեամբ: Յատկապէս Երուսաղէմի և ուլիտաւորութեանց առթիւ տնօրինուած այս պաշտամունքները, սակայն, կ'երեւի թէ հետզհետէ տարածուած են նաև այլուր,

որպէսզի Ս. Տեղեաց ուխտաւորութեան միսիթարութենէ զրկուողները իրենց տեղույն վրայ վայելեն զայն՝ այդ պաշտամունքներուն կատարումով։ Կը մղուիմ այդպէս մտածերու համար, մասնաւորապէս Սեբաստիոյ Ս. Նշան վանուց ձեռագիրներուն մէջ տեսած ըլլալով երուսալէմական այդ ձաշոցին պատճէնը, արարողութեանց և ընթերցուածներուն մասին տեղական պատշաճնեցումի ցուցմունքներով։ Արդ, կը նայ խորհուիլ որ երուսալէմականը այսպէս, և ուրիշ ազգայն սրբավայրերու, Ս. Էջմիածնի, Տարօնոյ Ս. Կարապետի, Վարագայ և ուրիշ հին ուխտաւորական վանքերու տեղական պաշտամունքներու յատկացուած մասնաւոր ձաշոցները ևս հետզինտէ տարածուելով Աղին մէջ, իրենց աղղեցութիւնը ունեցած ըլլան ընդհանուր ձաշոցի ստուարացման վրայ։ — Ամէն պարագայի մէջ, սա՛ ստոյդ է թէ ընթերցուածները երբեմն չափազանցեալ աստիճանի կը համնին. զոր օրինակ, Տապանակի, Դաւթի, Մարգարէից ևայլն տօներուն, կը կարդացուին Ս. Գրոց բոլոր այն հատուածները, որոնց մէջ յիշատակուած են անոնք. երբեմն կը դրուին նոյն իսկ պարականոն զրուածքներ (Մահ Մարգարէից ևայլն, զոր օր.), որոնք աստուածաշնչական արդէք չեն ներկայացներ անշուշտ։ Կարելի է և ներկելի՝ այս խնողումներէն ազատել ձաշոցը, և աւելի տանելի դրութեան մը մէջ դնել զայն։

Չեկուցումը այս ընթերցուածներուն կարգին մէջ կը դնէ նաև գասական Ս. Հայրերու աղօթքները և ճառերը, որոնք կը կարդացուին Ս. Ծննդեան ջրօրների առաւօտուն, Աւագ Հինգարթի, Հոգեգալստեան, Երեւման Խաչի, Վարդագառին ևայլն օրերուն, և յայտնապէս համամիտ կը թուի անոնց ամբողջական զեղչումին։ Բայ մեզ, ակնարկուած այդ ընթերցուածները, 'որոնք Ս. Բարսովի (կամ Մանդակունոյ), Ասկերերանի, Ս. Կիւրզի, Լամբրոնացւոյն, Երգնկացւոյն եւ Եղիշէի (?) կը կերազրուին, հոգելից գրուածքներ են իրապէս։ Եթէ, իրեւ քարոզ կամ խրատական զրուածքները, աշխարհաբարի վերածուին և կարդացուին, ինչպէս սովորութիւն էր երբեմն Արմաշ և այժմ աստ Երուսալէմ, ի փորձոյ վատահ ենք թէ ժողովուրդը մեծ հաճութեամբ պիտի ունկնդրէ զանոնք։

Ուրախ ենք որ Գեր. Հոգ. Խորհուրդը, որոշած է որ ինչպէս ժամակարգութեան, Ցններու, Խորհուրդներու և Մրբազան արարողութեանց նոյնպէս և ընթերցուածներու ևայլն կրծատման այս հարցին, այսինքն Ատենի ժամամարքի, Ցննացոյցի, Մաշտոցի և ձաշոցի վերախմբազրման խնդրոյն վերաբերմամբ որ և է քայլ չառնուի, մինչև որ նախապէս մասնազիտական ուսումնասիրութեան մը չենթարկուին անոնք, իրենց ծագման և զարգացման պատմական պարագաները ճշտելու և պարզելու համար թէ Եկեղեցւոյ պաշտամունքը իր բալոր մասերովը ի՞նչպիսի ժամանակներու մէջ և որպիսի աշխարհայեցքներու ծնունդ եղած է, որպէսզի կրծատումները (Եթէ անհրաժեշտ են) «հիմնաւոր լինին և սփաներից ազատ»։

Ողջմուռթեան և Եկեղեցական արդարամտութեան բացարձակապէս համաձայն է այս որոշումը. անհրաժեշտ է միայն որ մասնազէտներու այդ Մարմինը կազմուի այնպիսի անձերէ, որոնք առանց բարեկարգական սոփեսառւթիւններէ տարուելու, ամէն բանէ աւելի Աւետարանի Հաւատքին, Ժողովուրդին քրիստոնէական կեանքին, և Հայաստանեաց Եկեղեցւոյ ոգւոյն մտածումն ընեն սկզբունք և կանոն իրենց աշխատութեանց։